

джерел і зосереджує їх основну вагу на запам'ятовуванні основних подій та дат. Інший бік цієї проблеми, на думку респондентів, – це низька мотивація, інертність, недостатня теоретична та практична готовність частини вчителів до систематичного використання різних типів історичних джерел у навчанні історії.

Результати проведеного дослідження дозволило нам сформулювати ряд методичних рекомендацій для вчителів, розробників навчальних програм та авторів підручників історії:

1. На нашу думку, для вирішення зазначених вище проблем необхідне розроблення та впровадження в освітній процес спеціально розробленої методики використання історичних джерел різних типів в процесі навчання історії.

2. Робота з історичними джерелами на уроках історії має носити системний характер, при цьому поступово ускладнюючи як самі джерела так і завдання до них.

3. Розробникам навчальних програм та авторам шкільних підручників історії варто врахувати вікові можливості учнів при доборі їх змісту з метою уникнення інформаційного перевантаження старшокласників під час навчання і передбачити можливість виділення відповідних годин на практичні заняття з вивчення та дослідження ними історичних джерел різних типів.

4. Вчителям та авторам навчальної літератури під час відбору історичних джерел різного типу необхідно враховувати багатоперспективний (багаторакурсний) підхід, коли певна історична ситуація висвітлюється з кількох – щонайменше двох – перспектив (ракурсів), що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси.

Література:

1. Мороз П. В., Мороз І. В. Аналіз стану використання історичних джерел у навчанні історії в старшій школі. Український педагогічний журнал. 2019. № 4. С. 142–153.
2. Мороз П., Мороз І. Концептуальні підходи до конструювання практикуму «Історія України в джерелах». Проблеми сучасного підручника. 2018. Вип. 21. С. 261–271.

Мороз П. В.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД ДО КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ ТА САЙТУ ЙОГО ІНТЕРНЕТ-ПІДТРИМКИ

В умовах інформаційного суспільства, постають нові вимоги до шкільних підручників з історії. Нині цифрові технології проникають в усі сфери життєдіяльності людини, докорінно змінюють як освітній процес так і повсякденне спілкування учнів. Як показують дослідження, більшість сучасних дітей віддають перевагу отриманню необхідної інформації не з книги, а з мережі інтернет. Незважаючи, на це підручник на друкованій

основі залишається основним засобом навчання в закладах загальної середньої освіти, оскільки містить адаптований та дидактично відібраний до віку учнів навчальний матеріал з відповідного предмета згідно освітнього стандарту та навчальних програм. Тому пріоритетним завданням реформування шкільної історичної освіти на сучасному етапі є розроблення та створення підручників нового покоління, які б мотивували учня покоління Z до навчання.

В процесі конструювання шкільних підручників історії для 5-го та 6-го класів закладів загальної середньої освіти [1; 2] ми намагалися максимально враховувати особливості розвитку дітей покоління Z. Зокрема, було зважено на той факт, що учні відкриті до нових знань, їм подобається здійснювати дослідження, отримувати інформацію з інтернет-джерел [3; 4; 5], а специфікою сприйняття інформації є кліповість [6]. Тому в наших підручниках [1; 2] реалізований дослідницький підхід, а навчальний матеріал максимально візуалізований. Як свідчить практика, це дає змогу вирішувати багато освітніх проблем, пов'язаних з індивідуальним підходом, рівневою диференціацією, створенням позитивної навчальної мотивації.

Відповідно, концепція наших підручників, як основного засобу навчання школярів, виходить з того, що його текстовий та методичний компоненти мають максимально забезпечити можливості самостійної та дистанційної роботи учнів, умови для розвитку вміння досліджувати, аналізувати історичні події та явища, критично оцінювати історичну інформацію. Щоб зробити навчальний процес більш ефективним і цікавим, ми створили спеціальний сайт інтернет-підтримки підручника, який оптимізовано для роботи на комп'ютері, планшеті й мобільному телефоні.

Результати проведених нами досліджень [3; 4; 5] та власної практики в підручникотворенні [1; 2] дали можливість сформулювати методичні засади сучасного підручника з історії та сайту його інтернет-підтримки:

- при відборі навчального матеріалу слід дотримуватись таких основних принципів: науковості, цілісності та системності, багатоаспектності, полікультурності, інтегрованості, доступності і зростаючої складності;

- зміст сучасного підручника історії та сайту його інтернет підтримки має ґрунтуватися на засадах компетентнісного та дослідницького підходів;

- навчальний матеріал підручника має подаватися (розкриватися) таким чином, щоб створювались умови для діалогу між текстом і учнем. А це означає, що текст підручника повинен містити в явному чи прихованому вигляді завдання на розвиток вміння висувати гіпотези, які можна обговорити спільно в класі чи в парі, а потім перевірити їх працюючи з текстом підручника або на сайті інтернет підтримки підручника за допомогою QR-коду чи посилання;

- додатковий текст шкільного підручника історії має містити: 1) історичні джерела; 2) біографічні описи; 3) уривки із художньої, науково-популярної літератури; 4) цікаву в пізнавальному плані інформацію; 5) довідкові матеріали;

- крім матеріалів підручника, на сайті його інтернет-підтримки доцільно розмістити такі рубрики: 1) онлайн-хрестоматія; 2) оціни свої досягнення (тести для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів); 3) історичний словник; 4) 3-D реконструкції, віртуальні екскурсії та відео сюжети; 5) правила роботи в парах і групах;

- завдання в підручнику мають бути диференційовані за способом діяльності та очікуваними результатами; методичний апарат підручника має передбачати оптимальне поєднання різних форм навчання учнів: індивідуальної, парної, групової та колективної;

- в структурі та змісті підручника повинні бути засоби організації продуктивної діяльності учнів (дослідницька, творча діяльність школяра; використання методу аналогій, порівняння різних точок зору і підходів до висвітлення подій; наявність оцінної позиції щодо навчального матеріалу; рефлексивне осмислення вивченого);

- в підручнику мають бути матеріали для проведення проектної діяльності, практичних робіт та занять, що передбачає роботу учнів над окремими питаннями теми з використанням різноманітних джерел інформації (змісту підручника, історичних джерел, довідкових матеріалів, фондів музеїв, місцевих історичних пам'яток, інтернет-ресурсів, зокрема сайту інтернет-підтримки підручника тощо);

- створюючи навчальні тексти, автори мають враховувати деякі закономірності запам'ятовування, а саме особливості надходження інформації в короткочасну й довготривалу пам'ять, зберігання її там, а також переведення з однієї пам'яті в іншу. Тому пізнавальний текст не повинен являти собою експрес-інформацію. Матеріал, призначений для довготривалої пам'яті, повинен викладатись в яскравій, образно-емоційній формі.

Зазначимо, що провідна роль у забезпеченні реалізації дослідницького підходу в підручниках належить завданням і запитанням, завдяки яким досягається найбільш цілеспрямоване та продуктивне опрацювання навчального матеріалу підручника в свідомості учня на основі активізації його розумових та емоційних зусиль. Наприкінці кожного параграфа наших підручників [1; 2] розміщені запитання та завдання, за якими можна оцінити, як учні засвоїли матеріал. Вони передбачають не лише відтворення учнями конкретної інформації з підручника, а насамперед потребують порівняльного аналізу історичних фактів і явищ, виявлення та пояснення причин і взаємозв'язків історичних подій, процесів, висловлення учнями власного ставлення до історичної події чи особи. Такі завдання диференційовані за способом діяльності та очікуваними результатами по відповідним рубрикам. Завдання в рубриках «Знаю», «Вмію», «Розумію» спрямовані на досягнення результатів навчально-пізнавальної діяльності, що зазначені в навчальній програмі з історії і відповідають знанневому, смисловому й діяльнісному компонентам; в рубриці «Висловлюю думку» на розвиток критичного та дивергентного мислення. Завдання в рубриці «Зв'язок з сьогоденням» допоможуть учням пов'язати навчальний матеріал

з сучасністю та орієнтують їх до застосування знань і вмінь у повсякденному житті.

З метою більш ефективного формування ключової інформаційно-цифрової компетентності та розвитку самостійності учнів у виконанні дослідницьких задач ми включили до підручника [2] практичні заняття за технологією «перевернутий клас». Головною особливістю таких занять є те, що домашнім завданням для учнів є робота в онлайн-середовищі: перегляд навчальних відеоматеріалів або інформаційних ресурсів для опрацювання нового навчального матеріалу або закріплення вже вивченого. Натомість у класі діти під керівництвом і за допомогою вчителя виконують дослідницькі завдання до тієї теми, яку засвоїли вдома.

Важливим засобом формування дослідницької компетентності є проектна діяльність. Зокрема, в підручнику «Вступ до історії» для учнів 5 класу [1] наскрізною лінією проходить проект «Історичними стежками рідного краю». В межах цього проекту учні виконують різноманітні завдання під час вивчення декількох тем «Джерела до вивчення історії», «Історія України в пам'ятках», «Усе має минуле».

Отже, запровадження в освітній процес дослідницького підходу зумовлює необхідність змін у підходах до конструювання навчальної літератури з історії. При цьому основний акцент має бути приділений діяльнісній складовій процесу навчання. Відповідно, концепція наших підручників [1; 2], як основного засобу навчання школярів, виходить з того, що його текстовий та методичний компоненти мають максимально забезпечити можливості самостійної та дистанційної роботи учнів, умови для розвитку вміння досліджувати, аналізувати історичні події та явища, критично оцінювати історичну інформацію.

Література:

1. Мороз П., Мороз І. Вступ до історії : підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Педагогічна думка, 2018. 176 с.
2. Мороз П. В. Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс) : підручник для 6-го класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Педагогічна думка, 2019. 224 с.
3. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
4. Мороз П., Мороз І. Практичні аспекти організації дослідницької діяльності в процесі навчання історії в основній школі. Український педагогічний журнал. 2018. № 4. С. 99-109.
5. Мороз П., Мороз І. Реалізація дослідницького підходу в шкільному підручнику історії (на прикладі підручника «Всесвітня історія. Історія України» для учнів 6 класу). Проблеми сучасного підручника. 2015. Вип. 15. С. 53-66.
6. Малієнко Ю. Б. Теоретичні засади візуалізації змісту підручників з історії для старшої школи у контексті компетентнісного навчання. Проблеми сучасного підручника. 2019. Вип. 23. С. 149–162. <https://lib.iitta.gov.ua/719416/>.